

**Р. С. ОРЛОВ,
В. І. ПОГОРІЛИЙ**

Поховання кочівника поблизу с. Поділля на Київщині

Під час будівництва у 1975 р. другої черги Бортницької зрошувальної системи охоронні дослідження курганів проводила Бортницька експедиція Інституту археології АН УРСР *. В урочищі Часті могили, розташованому за 2 км на захід від с. Поділля Баришівського району Київської області, у чорноземному насипі кургану № 6 було відкрито поховання середньовічного часу. Цей курган, висотою 1,5 м, діаметром 40 м, містив поховання доби бронзи.

У центрі насипу, на глибині 0,53 м, у прямокутній ямі довжиною 2,25 м і шириною 1,2 м виявлено погано збережений чоловічий кістяк. Похований лежав витягнутий на спині, орієнтований головою на захід із звичайним сезонним відхиленням на південь. Права рука зігнута в лікті і покладена на грудну клітку, кістки лівої не збереглися. Поховання здійснено у дерев'яній домовині, залишки стінок якої, товщиною 4—6 см, трапилися у північно-східному куті могильної ями (рис. 1, 1).

Померлого супроводжував різноманітний інвентар. Голову небіжчика прикрашали дві сережки. Над тазовими кістками знайдено поясний набір з пряжок і кілець, поруч — кресало і ніж. Біля колінного суглоба правої ноги лежав залізний стилет (рис. 1, 10), а поблизу лівого плеча — берестяний колчан і бронзова пряжка.

Сережки у вигляді незімкнутих кілець діаметром 18—20 мм виготовлені з круглого золотого дроту 3—4 мм в перетині (рис. 1, 2, 3). Залізне прямокутне кресало довжиною 12 см, шириною 4 см має прямокутний проріз. Поруч знайдено уламок кременю (рис. 1, 9). Подібні кресала відомі в широкому хронологічному і територіальному діапазоні і часто трапляються у кочівницьких похованнях.

Поясний набір складається з трьох залізних пряжок і двох кілець (рис. 1, 4—8). Одну з пряжок у вигляді кільця, діаметром 3,1 см, прикрашено насічками (рис. 1, 6). Інша залізна пряжка, довжиною 3 см і шириною 2,3 см, має прямокутну рамку, округлу спереду, в перетині плоску. На круглій в перетині осі насаджено язичок. Лицьовий бік рамки прикрашено насічками, інкрустованими мідним дротом (рис. 1, 7). Від третьої пряжки поясного набору зберігся оригінальної форми язичок і частина рамки (рис. 1, 8).

Залізний ніж мав кістяне руків'я (рис. 1, 9). Довжина леза 7,5 см, ширина 1,2 см. Частково збереглися дерев'яні віхви. Стиллет також залізний, чотиригранний, довжиною 13 см; черешок (2,2 см), очевидно, мав дерев'яне руків'я (рис. 1, 10).

Берестяний колчан у вигляді циліндра розширюється в нижній частині, дно плоске (рис. 1, 11). Довжина колчана 70 см, ширина верхньої частини 10 см, біля дна 20 см. Він мав петлеподібні отвори для кріплення ременя, який з'ятувався на плечах за допомогою пряжки, знайденої біля колчана. Ця бронзова пряжка належить до типу ліроподібних (тип А1, за класифікацією Г. О. Федорова-Давидова) ¹. Овальна, загострена на кінці рамка на лицьовому боці має насічки, інкрустовані срібним дротом. Такі пряжки звичайно датуються X—XI ст. (рис. 1, 12).

* Керівник експедиції В. О. Круц.

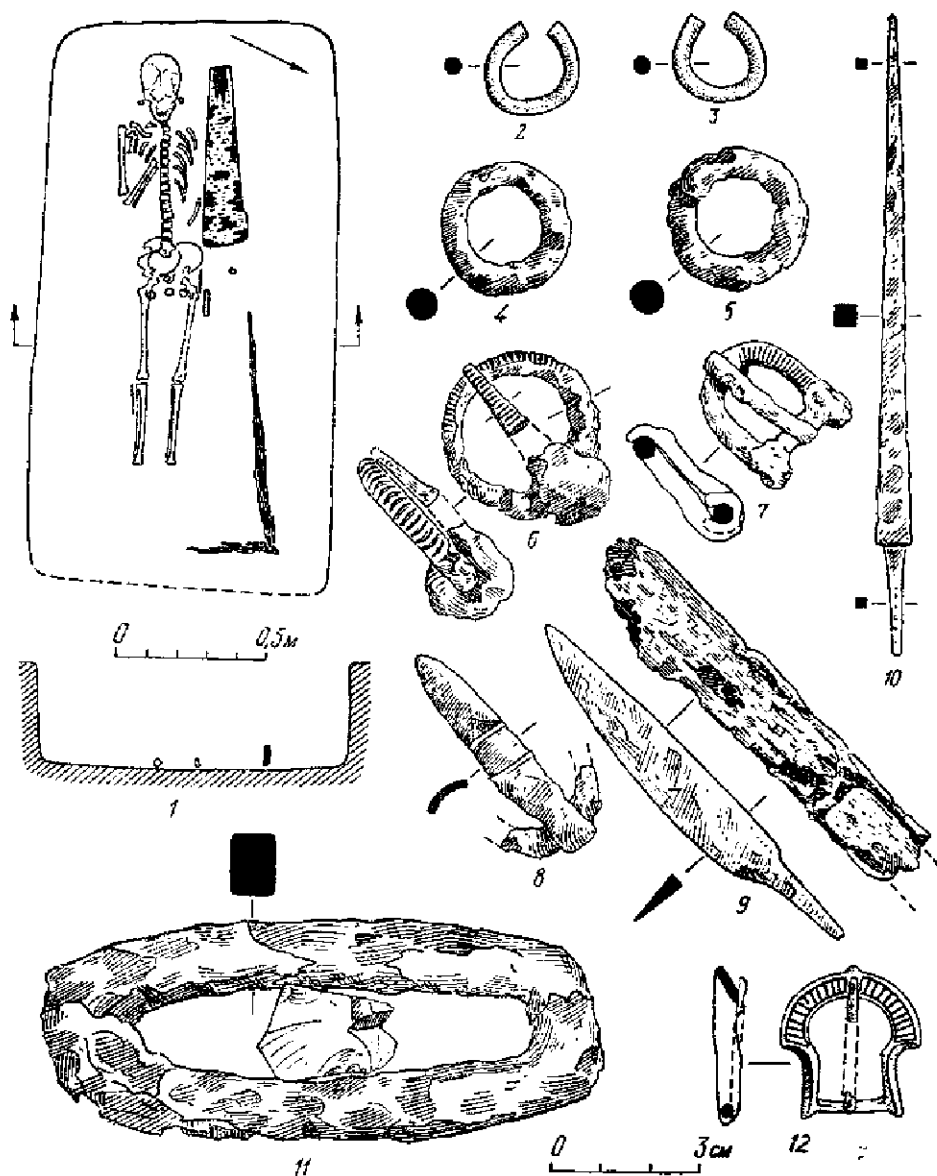

Рис. 1. Комплекс поховання поблизу с. Поділля:

1 — план та розріз поховання; 2, 3 — золоті сережки; 4-8 — поясний набір; 9 — ніж; 10 — стилет; 11 — кресало; 12 — пряжка лірноподібного типу.

Оздоблення трьох пряжок з комплексу поховання виконане в єдиному стилі. В його основі — характерний технологічний прийом — нанесення різцем орнаменту у вигляді коротких паралельних насічок, іноді інкрустованих тонким дротом з металу, що відрізняється від металу пряжки. Таке оздоблення типове для кочівницьких поясних і збройних наборів X—XI ст.

Поховання у дерев'яній домовині однієї людини, покладеної на спині у витягнутому положенні, головою на захід, звичайне для торків і печенігів у найбільш ранній час їх перебування в Середньому Подніпров'ї. Аналогічні за обрядом поховання з розкопок Н. Е. Бранденбурга на Пороссі опубліковані С. О. Плетньовою і виділені в окрему групу, яку, на її думку, залишили торки і печеніги². Поховальний об-

ряд та інвентар пам'ятки з с. Поділля відповідає хронологічно визначеним типам для першого, печенізько-торкського періоду, за класифікацією Г. О. Федорова-Давидова³. Деяке відхилення від характерної пози з витягнутими вздовж тулуба руками, простежене у похованні з с. Поділля, трапляється в торксько-печенізьких пам'ятках на Пороссі⁴.

Торки і печеніги, знесилені боротьбою проти половців, починаючи з середини XI ст. активно заселяють територію на південь від Києва. Це кочівницьке населення південної Русі, що перебувало у васальній залежності від київських князів, з середини XII ст. відоме, за давньоруським літописом, під ім'ям «чорних клобуків». Враховуючи всі ці обставини, а також характер обряду й інвентаря, поховання поблизу с. Поділля можна датувати XI ст.

¹ Федоров-Давидов Г. А. Кочевники восточной Европы под властью золотоордынских ханов. М., Изд-во Московского университета, 1966, с. 42.

² Плетнева С. А. Древности Черных Клобуків.— САИ, ЕІ-19, 1973, с. 12—13.

³ Федоров-Давидов Г. А. Вказ. праця, с. 134—142.

⁴ Плетнева С. А. Вказ. праця, с. 42.

Р. С. ОРЛОВ,
В. И. ПОГОРЕЛЫЙ

Погребение кочевника у с. Подолье на Киевщине

Резюме

Среди погребений различных эпох, открытых в зоне строительства Бортической оросительной системы, заслуживает внимания погребение кочевника, впущенное в курган эпохи бронзы. Костяк лежал на спине, головой на запад, в деревянном гробу-колоде. Его сопровождал разнообразный инвентарь: золотые серьги, берестяной колчан, кресало, поясной набор и др. Анализ погребального обряда и инвентаря позволяет отнести погребение к печенежско-торкским и датировать XI в.